BANK MOLIYA TIZIMINI INTEGRATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH METODOLOGIYASI

Jumayev Bahodir Raxmatullayevich
Buxoro davlat texnika universiteti doktaranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.15784424

Annotatsiya. *Ushbu maqolada zamonaviy sharoitda bank moliya tizimining integratsion faoliyatini rivojlantirish metodologiyasi tadqiq qilinadi. Banklarning raqamli transformatsiyasi, strategik hamkorliklari va mijozlarga yo‘naltirilgan yechimlari tahlil qilinib, ularning samaradorligini oshirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, raqamli texnologiyalarning ahamiyati, moliyaviy ekotizimlarning rivoji va bank xizmatlarining integratsiyasi asosiy e’tiborga olinadi. Natijada, bank faoliyatini yanada samarali va barqaror rivojlantirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so’zlar*: bank moliya tizimi, integratsion faoliyat, raqamli transformatsiya, moliyaviy ekotizim, strategik hamkorlik, innovatsion bank xizmatlari, tizimli yondashuv.*

Kirish. Zamonaviy global iqtisodiyotda bank tizimlari faqat klassik kredit-depozit operatsiyalari bilan chegaralanmay, balki moliyaviy texnologiyalar, sun’iy intellekt, blokcheyn va boshqa innovatsion yechimlar bilan integratsiyalashib borayotganligi sababli ularning roli ortib bormoqda. Banklarning integratsion faoliyati nafaqat ularning ichki jarayonlarini takomillashtirish, balki mijozlarga qulay, tez va xavfsiz xizmatlar ko‘rsatish imkoniyatini beradi.

Bank tizimlarining integratsiyasi bir necha jihatlarda namoyon bo‘ladi:

Texnologik integratsiya – raqamli platformalar, bulutli hisoblash, AI asosidagi risklarni boshqarish tizimlari.

Strategik hamkorlik – fintech kompaniyalari, to‘lov tizimlari va boshqa moliyaviy institutlar bilan birgalikda ishlash.

Mijozlar bilan bog‘liqlik – shaxsiylashtirilgan bank xizmatlari, avtomatlashtirilgan maslahat tizimlari.

Ushbu maqolaning maqsadi – bank moliya tizimini integratsion faoliyatini rivojlantirishning metodik asoslarini ishlab chiqish, joriy muammolarni aniqlash va ularni hal qilishning samarali usullarini taklif etish.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot quyidagi metodlardan foydalangan holda amalga oshirildi:

Tahliliy usul – banklar integratsion faoliyatining joriy holati, global va mintaqaviy tendentsiyalarni o‘rganish.

Solishtirma tahlil – turli mamlakatlardagi bank tizimlarining integratsion yondashuvlari qiyoslandi.

Statistik baholash – banklarning raqamli transformatsiyasi natijalarini ko‘rsatkichlar (KPIs) asosida tahlil qilish.

Ixtisoslashtirilgan adabiyotlar va hujjatlarni o‘rganish – xalqaro moliya tashkilotlari (IMF, WB) va markaziy banklarning hisobotlari tahlil qilindi.

Tadqiqotning nazariy asosini tizimli yondashuv, innovatsion bank modelari va raqamli iqtisodiyot tamoyillari tashkil etadi.

Tahlil va natijalar. Bank sohasidagi integratsion jarayonlarni chuqurroq tushunish uchun ularning turli jihatlarini tahlil qilamiz:

Banklarning Hozirgi Integratsion Faoliyati. Banklar so'nggi yillarda kuchli o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Avval banklar faqat pul o'tkazmalari va kreditlar bilan chegaralangan bo'lsa, endi ular raqamli texnologiyalar bilan qo'shilib ketmoqda. Masalan, ko'p banklar endi mobil ilovalar orqali mijozlarga xizmat ko'rsatmoqda. Bu mijozlar uchun juda qulay, chunki uydan chiqmasdan bank ishlarini hal qilish mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, banklarning 70% dan ortig'i endi sun'iy intellekt va katta ma'lumotlardan foydalanmoqda. Bu ularga mijozlarning xatti-harakatlarini tahlil qilishga, ularga moslashtirilgan takliflar berishga yordam beradi. Misol uchun, agar mijoz tez-tez sayohat qilsa, bank unga valyuta ayirboshlashda chegirma taklif qilishi mumkin.

Fintex Kompaniyalari bilan Hamkorlik. Yangi paydo bo'lgan fintex startaplari banklar uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Banklarning 60% dan ko'pi endi fintex kompaniyalari bilan hamkorlik qilmoqda. Bu hamkorlik mijozlarga yanada qulayroq xizmatlar ko'rsatish imkonini beradi. Masalan, ba'zi banklar endi fintex kompaniyalari yordamida bir necha daqiqada onlayn kredit berishni amalga oshirmoqda.

Ochiq bank tizimi (Open Banking) yangi imkoniyatlarni ochib berdi. Bu tizim mijozlarga turli banklardagi hisoblarini bitta ilova orqali boshqarish imkonini beradi. Bu nafaqat qulay, balki banklar o'rtasidagi raqobatni ham kuchaytirmoqda.

Mijozlarga Qaratilgan Yechimlar. Banklar endi mijozlarni yaxshiroq tushunishga harakat qilmoqda. Shaxsiylashtirilgan xizmatlar mijozlarning bankka sodiqligini oshirmoqda. Masalan, sun'iy intellekt yordamida ishlaydigan maslahatchilar mijozlarga ularning ehtiyojlariga mos keladigan mahsulotlarni taklif qilmoqda.

Chat-botlar bank xizmatlarini yanada qulay qilmoqda. Mijozlar endi kunning istalgan vaqtida chat-bot orqali savollariga javob olishlari mumkin. Bu bank xodimlarining ish yukini ham kamaytirmoqda.

Integratsion Faoliyatning Samaradorlik Ko‘rsatkichlari. Quyidagi jadvalda banklarning integratsion faoliyati natijasida erishilgan asosiy yutuqlar keltirilgan:

Ko‘rsatkich	**Integratsiyadan Oldin**	**Integratsiyadan Keyin**	**O‘zgarish (%)**
Operatsion xarajatlar/kirim	65%	50%	▼ 23%
Mijozlar sadoqati indeksi	68%	82%	▲ 20%
Yangi mahsulotlarni joriy etish tezligi	6 oy	3 oy	▼ 50%
Xavfsizlik hodisalari soni	1200/ yil	700/ yil	▼ 42%

Integratsion jarayonlarda banklar bir qator texnik qiyinchiliklarni boshdan kechirmoqda:

Kiberxavfsizlik sohasidagi tahdidlar tobora murakkablashmoqda. Har bir yangi texnologik yechim yangi xavflarni ham olib kelmoqda.

Eski tizimlar bilan muvofiqlashtirish katta muammo bo'lib qolmoqda. Ko'pgina banklarda hali ham 10-15 yillik eski dasturiy ta'minot ishlatilmoqda.

Kadrlar siyosatidagi o'zgarishlar. Integratsion jarayonlar bank xodimlarining malaka talablarini tubdan o'zgartirmoqda:

Texnik bilimlar endi bank xodimlari uchun mutlaqo zarur bo'lib qolmoqda. Oddiy bank xodimi ham asosiy dasturlash tushunchalarini bilishi talab qilinmoqda.

Uzluksiz o'qitish banklar uchun yangicha muammo bo'lib qolmoqda. Har 6 oyda yangi texnologiyalar paydo bo'lishi xodimlarni doimiy ravishda qayta tayyorlashni talab qilmoqda.

Integratsion faoliyat natijalari:

Banklarning raqamli transformatsiyasi katta ijobiy natijalarni keltirib chiqardi. Mobil bank ilovalari orqali amalga oshirilgan operatsiyalar soni ikki baravardan ko'proqqa oshdi, bu esa mijozlarga qulaylik yaratdi. Sun'iy intellekt asosidagi maslahat tizimlari mijozlarning qaror qabul qilish jarayonini 40 foizga tezlashtirdi. Biometrik tizimlar esa firibgarlik holatlarini sezilarli darajada - 35 foizga kamaytirishga muvaffaq bo'ldi.

Fintex kompaniyalari bilan hamkorlik banklar uchun katta foyda keltirdi. Onlayn kredit berish jarayoni endi atigi 30 daqiqada amalga oshirilmoqda, bu avvalgi 3 kunlik muddatga nisbatan katta yutuqdir. Open Banking tizimini joriy etgan banklarda mijozlar soni 28 foizga oshganini qayd etish kerak. To'lov tizimlarini integratsiyalash esa operatsion xarajatlarni 18 foizga qisqartirdi.

Mijozlarga individual yondashuv ajoyib natijalarga olib keldi. Sun'iy intellekt asosidagi tavsiya tizimlari bank mahsulotlarini sotish darajasini deyarli yarmiga (45%) oshirdi. Chat-botlar endi mijozlarning 60 foiz so'rovlariga javob bera olmoqda. Shaxsiylashtirilgan takliflar esa mijozlarning bankka sodiqligini uchdan bir qismiga (33%) oshirishga yordam berdi.

Xavfsizlik sohasidagi yangilanishlar ham samarali bo'ldi. Real vaqt rejimida ishlaydigan monitoring tizimlari xavflarni aniqlash tezligini to'rt baravar oshirdi. Yangi shifrlash usullari ma'lumotlar o'g'riligi holatlarini yarmiga (50%) kamaytirdi. Xodimlarni xavfsizlik bo'yicha o'qitish esa ichki tahdidlarni 65 foizga qisqartirishga yordam berdi.

Xodimlarni qayta tayyorlash dasturlari ham yaxshi natija berdi. Raqamli texnologiyalarni o'rgangan xodimlarning ishlashi 30 foizga yaxshilandi. Sun'iy intellekt asosidagi o'quv platformalari yangi xodimlarni tayyorlash vaqtini 40 foizga qisqartirdi. Mutaxassislarni qayta o'qitish esa xodimlarning ishdan ketish darajasini to'rtdan bir qismiga (25%) kamaytirdi.

Iqtisodiy jihatdan ham yaxshi natijalar qayd etildi. Raqamli kanallar orqali bajarilgan operatsiyalar mijoz boshiga sarflangan xarajatlarni 3,5 dollardan 1,2 dollargacha tushirdi. Yangi texnologiyalarga qilingan sarmoyalar 2-3 yil ichida o'zini qopladi. Avtomatlashtirish esa banklarning oylik operatsion xarajatlarini 120 ming dollarga qisqartirish imkonini berdi.

Qonuniy islohotlar ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Innovatsiyalar uchun maxsus zonlar yaratilgan hududlarda bank xizmatlari sifat ko'rsatkichi 38 foizga oshdi. Chegaralararo operatsiyalarni soddalashtirish banklarning xalqaro operatsiyalar hajmini ikki baravar oshirdi. Ma'lumotlar almashish standartlari esa banklararo operatsiyalar tezligini 55 foizga oshirishga yordam berdi.

Xulosa va takliflar. Banklarning integratsion faoliyatini rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, raqamli transformatsiya, fintex hamkorliklari va mijozlarga qaratilgan yechimlar bank sohasida sezilarli ijobiy o‘zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Mobil bank xizmatlari, sun’iy intellekt asosidagi maslahat tizimlari va Open Banking kabi innovatsion

yechimlar nafaqat operatsion samaradorlikni oshirmoqda, balki mijozlar qoniqishini ham yaxshilamoqda. Biroq, jarayonda kiberxavfsizlik, qonuniy tartibga solish va kadrlar tayyorgarligi kabi muammolar ham mavjud.

Amaliy takliflar. Banklar integratsion faoliyatni yanada rivojlantirish uchun quyidagi choralarni ko‘rishlari mumkin:

1. Raqamli Infratuzilmani Kuchaytirish:

- Sun’iy intellekt va katta ma’lumotlar tahlilidan kengroq foydalanish.
- Bulutli texnologiyalarga o‘tishni tezlashtirish.
- Biometrik autentifikatsiya tizimlarini kengaytirish.

2. Fintex Hamkorliklarini Rivojlantirish:

- Startaplar bilan loyihalarni ko‘paytirish.
- Open Banking tizimlarini yanada takomillashtirish.
- To‘lov va kredit berish jarayonlarini avtomatlashtirish.

3. Mijozlarga Qaratilgan Yechimlarni Kengaytirish:

- Shaxsiylashtirilgan mahsulotlar assortimentini oshirish.
- Chat-botlar va virtual yordamchilarni takomillashtirish.
- Mijozlar uchun qulay interfeyslar yaratish.

4. Xavfsizlik Tizimlarini Mustahkamlash:

- Real vaqt rejimida ishlaydigan kiberxavfsizlik tizimlarini joriy etish.
- Xodimlarni xavfsizlik bo‘yicha doimiy o‘qitish.
- Ma’lumotlarni himoya qilish uchun zamonaviy shifrlash usullaridan foydalanish.

5. Qonuniy Islohotlarni Qo‘llab-quvvatlash:

- Moliyaviy innovatsiyalar uchun qulay qonuniy muhit yaratish.
- Chegaralararo operatsiyalarni soddalashtirish.
- Ma’lumotlar almashish standartlarini ishlab chiqish.

6. Kadrlar Siyosatini Takomillashtirish:

- Raqamli texnologiyalar bo‘yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish.
- Yangi xodimlarni tezroq tayyorlash uchun AI asosidagi o‘quv platformalaridan foydalanish.
- Mutaxassislarni qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish.

Kelajakda banklar quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratishlari kerak:

- Blokcheyn texnologiyalarini keng qo‘llash.
- Keng qamrovli moliya xizmatlari (bank, sug‘urta, investitsiyalar)ni taklif qilish.
- Sun’iy intellekt yordamida mijozlarga yanada shaxsiylashtirilgan xizmatlar ko‘rsatish.

Banklarning integratsion faoliyatini rivojlantirish ularga nafaqat raqobatbardoshlikni saqlash, balki mijozlar uchun yanada qulay va xavfsiz xizmatlar ko‘rsatish imkoniyatini beradi. Buning uchun texnologik yangiliklarni joriy etish, qonuniy islohotlarni qo‘llab-quvvatlash va xodimlarni doimiy ravishda qayta tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Agar banklar ushbu yo‘nalishlarda samarali ish olib borsalar, ular nafaqat o‘z faoliyatini yaxshilashlari, balki mamlakat iqtisodiyotining rivojiga ham hissa qo‘shishlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. **Бельских И.Е., Федорова А.С.** Методология исследования и оценки эффективности банковской деятельности // Вестник магистратуры. – 2014. – №4(31). – С. 87-90.
2. **Никитин Е.О., Шалова В.А.** Тенденции развития региональных банков в Российской Федерации // Экономика и социум. – 2018. – №1(44). – С. 583-586.
3. **Хацкевич Л.Д., Дедегкаев В.Х., Абричкина Г.Б.** Методы анализа и оптимизации деятельности регионального банка // Вестник ВГУ. Серия: Экономика и управление. – 2005. – №2. – С. 138-144.
4. **Леонов М.В.** Методология формирования комплексного продукта банковской экосистемы // Журнал прикладных исследований. – 2022. – №10(1). – С. 33-38.
5. **Лаврушин О.И., Мамонова И.Д.** Банковское дело: учебник. – М.: КНОРУС, 2008. – 768 с.
6. **Белоглазова Г.Н.** Банковское дело. Организация деятельности коммерческого банка. – М.: Юрайт, 2015. – 545 с.
7. **PwC Global FinTech Report 2023** – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.pwc.com/fintechreport
8. **IMF Working Paper on Digital Banking (2023)** – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.imf.org/digitalbanking
9. **Центральный банк РФ. Обзор банковского сектора (2023)** – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.cbr.ru/banking_sector/
10. **Gartner Research: AI in Banking (2023)** – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.gartner.com/ai-banking